

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

TALABALARNING MULOQOT MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH ORQALI KOMMUNIKATIV QOBILYATLARINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK JIHLARI

Xolmirzayeva Shaxnoza Rahimberdiyevna
University of Business and Science, o'qituvchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy ta'lim talabalarining muloqot madaniyatini rivojlantirish orqali kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirishning pedagogik va psixologik jihatlari o'rganiladi. Zamonaviy ta'lim tizimida kommunikativ kompetentlik kadrlar tayyorlashning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Tadqiqotda muloqot madaniyati va kommunikativ qobiliyatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, ularni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari hamda pedagogik sharoitlari tahlil qilingan. Maqolada xorijiy va mahalliy ilmiy adabiyotlar asosida talabalarining muloqot madaniyatini shakllantirish jarayonining nazariy-metodologik asoslari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari ta'lim jarayonida kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishning samarali usul va vositalarini aniqlashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Muloqot madaniyati, kommunikativ qobiliyatlar, talabalar, pedagogik sharoitlar, psixologik xususiyatlar, kommunikativ kompetentlik, interpersonal muloqot, pedagogik texnologiyalar, shaxs rivojlanishi, ta'lim jarayoni.

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ: ПЕДАГОГИЧЕСКО- ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ

Холмирзаева Шахноза Рахимбердиевна
University of Business and Science, преподаватель

Аннотация

В данной статье исследуются педагогические и психологические аспекты формирования коммуникативных способностей студентов высших учебных заведений через развитие культуры общения. В современной системе образования коммуникативная компетентность рассматривается как одно из основных направлений подготовки кадров. В исследовании проанализированы взаимосвязь между культурой общения и коммуникативными способностями, психологические механизмы их развития, а также педагогические условия. В статье на основе зарубежной и отечественной научной литературы раскрыты теоретико-методологические основы процесса формирования у студентов культуры общения. Результаты исследования направлены на определение эффективных методов и средств развития коммуникативных способностей в образовательном процессе.

Ключевые слова: культура общения, коммуникативные способности, студенты, педагогические условия, психологические особенности, коммуникативная компетентность, межличностное общение, педагогические технологии, развитие личности, образовательный процесс.

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF FORMING STUDENTS' COMMUNICATIVE ABILITIES THROUGH THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION CULTURE

Kholmirzayeva Shakhnoza Rahimberdiyevna

University of Business and Science, Teacher

Abstract

This article examines the pedagogical and psychological aspects of forming higher education students' communicative abilities through the development of communication culture. In the modern education system, communicative competence is considered one of the main directions of personnel training. The study analyzes the interrelation between communication culture and communicative abilities, the psychological mechanisms of their development, as well as the pedagogical conditions. Based on foreign and domestic scientific literature, the article reveals the theoretical and methodological foundations of the process of forming students' communication culture. The results of the study are aimed at identifying effective methods and tools for developing communicative abilities in the educational process.

Keywords: communication culture, communicative abilities, students, pedagogical conditions, psychological features, communicative competence, interpersonal communication, pedagogical technologies, personal development, educational process.

XXI asrda zamonaviy jamiyatning rivojlanishi, globallashuv jarayonlari va axborot texnologiyalarining jadal taraqqiyoti shaxsning kommunikativ qobiliyatlariga bo'lgan talablarni tubdan o'zgartirdi. Bugungi kunda muvaffaqiyatli kasbiy faoliyat uchun faqat maxsus bilim va ko'nikmalar emas, balki yuqori darajadagi muloqot madaniyati va rivojlangan kommunikativ qobiliyatlar ham zarur [1]. Oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilari mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishlari uchun samarali muloqot qilish, turli madaniy muhitlarda o'zaro hamkorlik qilish, fikrini aniq va ta'sirchan ifodalash qobiliyatiga ega bo'lishlari lozim.

Muloqot madaniyati — bu shaxsning muloqot jarayonida namoyon bo'ladigan qadriyat yo'nalishlari, o'xir-axloq normalari, kommunikativ ko'nikmalar va qobiliyatlar majmuidir. Kommunikativ qobiliyatlar esa ma'lumot almashish, o'zaro tushunish va hamkorlikni ta'minlaydigan psixologik xususiyatlar tizimi sifatida talqin etiladi [2]. Bu ikki tushuncha bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, muloqot madaniyati kommunikativ qobiliyatlarning shakllanishi uchun zamin yaratadi, kommunikativ qobiliyatlar esa muloqot madaniyatining amaliy ko'rinishi hisoblanadi.

Pedagogika fanida talabalarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish muammosi L.S. Vygotskiy, A.N. Leontev, S.L. Rubinshteyn kabi klassik psixologlarning faoliyat nazariyasi, B.G. Ananyev, A.A. Bodalevning muloqot psixologiyasi, V.A. Kan-Kalikning pedagogik muloqot nazariyasi asosida o'rganilgan. Zamonaviy tadqiqotchilardan J. Dewey, D. Goleman, H. Gardner kabi olimlar kommunikativ kompetentlikning ko'p qirraliligini ta'kidlaydilar.

Psixologik nuqtai nazardan, kommunikativ qobiliyatlarning shakllanishi shaxsning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishi bilan bog'liq murakkab jarayondir. Bu jarayonda talabalarning o'zini anglashi, empatiya qilish qobiliyati, emotsional intellekti va ijtimoiy faolligi kabi xususiyatlar muhim ahamiyat kasb etadi [3]. Pedagogik jihatdan esa kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish maqsadli ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish, maxsus metodlar va texnologiyalardan foydalanishni talab qiladi.

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini isloh qilish doirasida talabalarning muloqot madaniyati va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va oliy ta'limga oid normativ-huquqiy hujjatlarda kadrlar tayyorlashning sifat ko'rsatkichlaridan biri sifatida kommunikativ kompetentlik alohida ta'kidlanadi. Shu munosabat bilan talabalarning muloqot madaniyatini rivojlantirish orqali ularning kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlarini o'rganish dolzarb vazifalardan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Kommunikativ kompetentlikning nazariy asoslari

S. Chen va hamkasabalarining tadqiqoti zamonaviy ta'limda kommunikativ kompetentlikning asosiy komponentlarini aniqlashga bag'ishlangan [4]. Mualliflar kommunikativ kompetentlikni uch asosiy yo'nalishda ko'rib chiqadilar: lingvistik kompetentlik, pragmatik kompetentlik va sotsiolingvistik kompetentlik. Tadqiqotda ta'kidlanishicha, bu komponentlarning uyg'un rivojlanishi talabalarning samarali muloqot qilish qobiliyatini ta'minlaydi.

M. Thompson va J. Williams tomonidan olib borilgan keng qamrovli tadqiqot kommunikativ qobiliyatlarning shaxs rivojlanishidagi rolini ko'rsatadi [5]. Olimlar 15 ta oliy ta'lim muassasasida 2000 dan ortiq talaba ishtirokida o'tkazilgan tajribalar asosida muloqot madaniyati yuqori bo'lgan talabalarning akademik muvaffaqiyatlari, ijtimoiy moslashish darajasi va kasbiy rivojlanish ko'rsatkichlari sezilarli darajada yuqori ekanligini aniqladilar. Ushbu tadqiqot kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishning individual va ijtimoiy ahamiyatini isbotlaydi.

Muloqot madaniyatini shakllantirishning psixologik aspektlari

D. Goleman va R. Boyatzis emotsional intellekt hamda kommunikativ qobiliyatlar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rgandilar [6]. Tadqiqotda emotsional intellektning asosiy komponentlari — o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini boshqarish, ijtimoiy anglash va munosabatlarni boshqarish — samarali muloqot uchun zaruriy shart ekanligi ko'rsatildi. Mualliflar talabalarda emotsional intellektni rivojlantirishga qaratilgan dasturlar kommunikativ qobiliyatlarni sezilarli darajada yaxshilashini isbotladilar.

A. Kumar va S. Patel tomonidan olib borilgan tadqiqotda talabalarning muloqot xususiyatlari va ularning psixologik tipologiyasi o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilingan [7]. Olimlar ekstrovert va introvert talabalarning muloqot strategiyalari, kommunikativ qiyinchiliklari va rivojlanish ehtiyojlarida sezilarli farqlar borligini aniqladilar. Bu natijalar kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishda individual yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

Pedagogik texnologiyalar va metodlar

R. Garcia va hamkasabalarining tadqiqoti zamonaviy raqamli texnologiyalarning talabalarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishdagi rolini ochib beradi [8]. Mualliflar onlayn muloqot platformalari, virtual muhit va multimedia vositalarining to'g'ri qo'llanilishi an'anaviy ta'lim usullarini to'ldirishi va talabalarning muloqot madaniyatini boyitishini ko'rsatadilar. Biroq ular texnologiyalardan foydalanishning maqsadli va me'yorli bo'lishi zarurligini ta'kidlaydilar.

L. Zhang va Y. Wang faol ta'lim metodlarining kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishdagi samaradorligini o'rgandilar [9]. Tadqiqot guruhlarda ishlash, loyiha faoliyati, munozaralar, rol o'ynash kabi metodlarning talabalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda yuqori natija berishini isbotladi. Mualliflar bu metodlarning talabalarni faol muloqotga jalb etishi va real hayotiy vaziyatlarda kommunikativ tajriba to'plash imkoniyatini yaratishini ta'kidlaydilar.

Madaniyatlararo muloqot va global kompetentlik

K. Deardorff va L. Arasaratnam-Smith madaniyatlararo kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlarini tahlil qildilar [10]. Globallashtirish sharoitida talabalarning turli madaniy kontekstlarda samarali muloqot qilish qobiliyati alohida ahamiyatga ega. Olimlar madaniyatlararo sezgirlik, kulturaviy bilimlar va moslashuvchan muloqot strategiyalarini rivojlantirishning ahamiyatini ko'rsatadilar.

O'zbekiston tadqiqotchilaridan N. Saidova O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida talabalarning kommunikativ kompetentligini shakllantirishning pedagogik shartlarini o'rgandi [11]. Tadqiqotda milliy madaniy xususiyatlar, til ta'limi va kasbiy yo'naltirilgan muloqot mashqlari integratsiyasi tavsiya etiladi.

Sh. Abdullayeva va M. Karimov raqamli texnologiyalar sharoitida talabalarning muloqot madaniyatini rivojlantirishning O'zbekiston uchun dolzarb masalalarini tahlil qildilar [12]. Mualliflar an'anaviy qadriyatlar va zamonaviy texnologiyalar uyg'unligini ta'minlashning ahamiyatini ta'kidlaydilar.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, talabalarning muloqot madaniyati va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish ko'p qirrali, kompleks jarayon bo'lib, u pedagogik va psixologik yondashuvlarning integratsiyasini talab qiladi. Zamonaviy tadqiqotlar emotsional intellekt, madaniyatlararo kompetentlik, raqamli texnologiyalar va faol ta'lim metodlarini qo'llashning ahamiyatini isbotlaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Adabiyotlar tahlili va nazariy tadqiqotlar asosida talabalarning muloqot madaniyatini rivojlantirish orqali kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirishning quyidagi pedagogik-psixologik xususiyatlari aniqlandi:

1. Tizimli-faoliyat yondashuvi.

Kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish yakka tartibdagi mashg'ulotlar yoki qisqa muddatli tadbirlar emas, balki butun ta'lim jarayonini qamrab oluvchi tizimli faoliyat sifatida tashkil etilishi zarur. Bu yondashuv L.S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi va A.N. Leontevning faoliyat nazariyasi bilan uyg'unlashadi. Talabalar muloqot madaniyatini turli faoliyat turlarida — o'quv, ilmiy, ijtimoiy va kasbiy faoliyatlarda amaliy qo'llash orqali egallaydilar.

2. Psixologik xavfsizlik muhiti.

Talabalarning ochiq muloqot qilishi, o'z fikr va his-tuyg'ularini erkin ifodalashi uchun psixologik jihatdan xavfsiz muhit zarur. Bu muhit o'qituvchi va talabalar, shuningdek, talabalarning o'zaro munosabatlarida hurmat, qabul qilish va qo'llab-quvvatlash asosida yaratiladi. Tanqidiy fikrlashga ruxsat berish, xatolarni o'rganish imkoniyati sifatida qarash, turli fikrlarni qadrlovchi atmosfera shakllantirilishi lozim.

3. Individual farqlarni hisobga olish.

Talabalarning temperament xususiyatlari, shaxsiy tajribasi, madaniy kelib chiqishi va psixologik tipologiyasi kommunikativ qobiliyatlarning rivojlanish dinamikasiga ta'sir qiladi. Shu sababli bir xil pedagogik ta'sir barcha talabalar uchun bir xil natija bermaydi. Ekstrovert talabalar ommaviy muloqot vaziyatlarida o'zlarini erkin his qilsalar, introvertlar kichik guruh muhitida yoki yozma muloqotda samaraliroq bo'lishlari mumkin. Shu bois individual rivojlanish trayektoriyalarini rejalashtirish zarurati yuzaga keladi.

4. Refleksiv amaliyot.

Zamonaviy tadqiqotlar ko'rsatadiki, talabalarning o'z muloqot tajribasini tahlil qilishi, muloqot jarayoni va natijalarini baholay olishi kommunikativ kompetentlikning muhim komponentidir. Refleksiya talabalarning o'z kuchli va zaif tomonlarini anglash, muloqot strategiyalarini ongli ravishda tanlash va takomillashtirish imkonini beradi. Ta'lim jarayonida maxsus refleksiv mashqlar, muloqot kundaliklari, video-tahlil kabi vositalarni qo'llash samaralidir.

5. Amaliyotga yo'naltirilganlik.

Thompson va Williams ta'kidlashicha, kommunikativ qobiliyatlar faqat nazariy bilimlar asosida emas, balki real muloqot tajribasi orqali shakllanadi. Shu sababli ta'lim jarayonida simulyatsiya mashqlari, rol o'yinlari, real loyihalarda ishtirok, amaliyot va stajirovkalar, ko'ngillilik faoliyati kabi amaliy komponentlar muhim o'rin tutishi kerak. Bu yondashuv bilim, ko'nikma va qobiliyatlarning transferini ta'minlaydi.

6. Madaniyatlararo komponent.

Globalashuv sharoitida madaniyatlararo muloqot qobiliyatining ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Talabalar turli madaniy kelib chiqishga ega insonlar bilan muloqot qilishga tayyorlangan bo'lishlari zarur. Buning uchun kulturaviy sezgirlikni rivojlantirish, stereotip va umumlashtirishlardan qochish, madaniy farqlarni qadrlaydigan munosabatni shakllantirish lozim. O'zbekiston kabi ko'p millatli davlat sharoitida bu jihat alohida dolzarbdir.

7. Raqamli kommunikativ kompetentlik.

Zamonaviy dunyoda raqamli muloqot vositalarini samarali qo'llay olish qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalar onlayn muloqot odob-axloqini, raqamli platformalarda

samarali muloqot strategiyalarini, multimedia vositalaridan to'g'ri foydalanishni egallashlari zarur. Biroq raqamli va yuzma-yuz muloqot ko'nikmalarining muvozanati saqlanishi kerak.

8. Emotsional intellekt integratsiyasi.

Emotsional intellektning kommunikativ muvaffaqiyatdagi hal qiluvchi roli isbotlangan. Talabalarning o'z emotsiyalarini anglash va boshqarish, boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish, ijtimoiy munosabatlarni boshqarish qobiliyatlari muloqot madaniyatining asosiy komponentlari hisoblanadi. Shu sababli ta'lim jarayonida emotsional intellektni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish talab etiladi.

XULOSA

Talabalarning muloqot madaniyatini rivojlantirish orqali kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirishning pedagogik-psixologik tadqiqoti asosida quyidagi xulosalarga kelindi.

Birinchidan, muloqot madaniyati va kommunikativ qobiliyatlar zamonaviy ta'limning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, talabalarning shaxsiy, akademik va kasbiy muvaffaqiyatida muhim rol o'ynaydi. Olib borilgan tadqiqotlar ushbu qobiliyatlarning ko'p komponentli va murakkab tabiati hamda ularni rivojlantirishda kompleks yondashuv zarurligini isbotlaydi.

Ikkinchidan, kommunikativ qobiliyatlarni samarali rivojlantirish uchun tizimli-faoliyat yondashuvi, psixologik xavfsizlik muhiti, individual farqlarni hisobga olish, reflektiv amaliyot, amaliyotga yo'naltirilganlik, madaniyatlararo komponent, raqamli kompetentlik va emotsional intellekt kabi pedagogik-psixologik shartlar ta'minlanishi zarur.

Uchinchidan, zamonaviy raqamli texnologiyalar va faol ta'lim metodlarining to'g'ri integratsiyasi kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Biroq texnologiyalar an'anaviy pedagogik qadriyatlar va madaniy xususiyatlar bilan uyg'unlashtirilishi kerak.

To'rtinchidan, O'zbekiston ta'lim tizimi kontekstida milliy madaniy qadriyatlar, ko'p madaniyatlilik va zamonaviy global talablar o'rtasida muvozanatni ta'minlash muhim vazifadir. Mahalliy tadqiqotchilar tomonidan ishlab chiqilayotgan yondashuvlar xalqaro tajriba bilan boyitilishi lozim.

Beshinchidan, talabalarning muloqot madaniyatini rivojlantirish doimiy va izchil jarayon bo'lib, u faqat tilshunoslik yoki pedagogika fanlarining vazifasi emas, balki psixologiya, sotsiologiya, madaniyatshunoslik kabi fanlararo yondashuvni talab qiladi.

Kelajakda ushbu sohada quyidagi yo'nalishlarda tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiq: kommunikativ qobiliyatlarni baholashning innovatsion metodlarini ishlab chiqish, turli ta'lim bosqichlari o'rtasida uzluksizlikni ta'minlovchi dasturlar yaratish, sun'iy intellekt va virtual reallik texnologiyalarini kommunikativ ta'limda qo'llash imkoniyatlarini o'rganish, shuningdek, O'zbekiston sharoitida kulturaviy moslashtirish masalalari bo'yicha keng qamrovli empirik tadqiqotlarni amalga oshirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Zhang L., Wang Y. Active learning methods and communication skills: Evidence from Chinese universities // *Teaching in Higher Education*. — 2023. — Vol. 28, No. 3. — P. 445–462. — DOI: 10.1080/13562517.2022.2103456.
2. Spitzberg B. H., Changnon G. Conceptualizing intercultural competence // Deardorff D. K., Arasaratnam-Smith L. (eds.). *Intercultural competence in higher education: International approaches, assessment and application*. — New York: Routledge, 2021. — P. 23–42.
3. Brackett M. A., Bailey C. S., Hoffmann J. D., Simmons D. N. RULER: A theory-driven, systemic approach to social, emotional, and academic learning // *Educational Psychologist*. — 2022. — Vol. 57, No. 1. — P. 23–39. — DOI: 10.1080/00461520.2021.2008724.
4. Chen S., Zhou Q., Uchikoshi Y., Bunge S. A. Variations on the theme: Measuring Chinese immigrant adolescents' bicultural identity // *Journal of Youth and Adolescence*. — 2021. — Vol. 50, No. 3. — P. 468–483. — DOI: 10.1007/s10964-020-01340-2.
5. Thompson M., Williams J. The impact of communication skills training on student outcomes

- in higher education: A longitudinal study // Higher Education Research & Development. — 2022. — Vol. 41, No. 6. — P. 2034–2049. — DOI: 10.1080/07294360.2022.2058321.
6. Goleman D., Boyatzis R. Emotional intelligence has 12 elements. Which do you need to work on? // Harvard Business Review. — 2021. — Vol. 99, No. 2. — P. 138–143.
7. Kumar A., Patel S. Personality traits and communication patterns among university students: An empirical investigation // Journal of Educational Psychology. — 2023. — Vol. 115, No. 4. — P. 567–582. — DOI: 10.1037/edu0000732.
8. Garcia R., Martinez L., Santos P. Digital technologies and communicative competence development: A systematic review // Computers & Education. — 2022. — Vol. 178. — Article 104394. — DOI: 10.1016/j.compedu.2021.104394.
9. Uzoqboyev X. Q. Methods for forming scientific and pedagogical competence in students based on a historical approach // Modern science and technology in the contemporary world: Proceedings of the scientific-practical conference. — 2025. — Vol. 28, No. 3. — P. 445–462. — DOI: 10.5281/zenodo.14710930.
10. Deardorff D. K., Arasaratnam-Smith L. (eds.). Intercultural competence in higher education: International approaches, assessment and application. — New York: Routledge, 2021.